

Kunnskap om barn, barndom og barns læring – grunnlag for kvalitet i barnehagen

Åpen høring om kvalitet i barnehagen (stortingsmelding nr. 41 2008-2009) i Stortingets familie- og kulturkomité 19. januar 2010

v/Solveig Østrem, Høgskolen i Vestfold

Regjeringen understreker i stortingsmelding 41 at den vil hegne om barnehagens egenart og videreføre det helhetlige synet på omsorg, lek og læring som norske barnehager er blitt berømmet for internasjonalt. Jeg vil i mitt innspill konsentrere meg om to foreslåtte tiltak som vanskelig kan forstås som noe annet enn et brudd med en slik helhetlig tenkning.

Det gjelder for det første forslaget om å innføre krav om at alle barnehager skal gis tilbud om språkkartlegging ved treårs alder (12.6.1), og for det andre forslaget om at alle barnehager skal overføre skriftlig dokumentasjon om det enkelte barnet fra barnehage til skole (altså fra et frivillig til et obligatorisk pedagogisk tilbud) (10.3.2).

Min bakgrunn for å uttale meg om stortingsmeldingen, er at jeg ledet arbeidet med å evaluere innføringen av den nye rammeplan for barnehagen. Evalueringen presenteres i rapporten "Alle teller mer" og ble gjennomført på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet. Foranledningen for evalueringen var nettopp arbeidet med stortingsmeldingen.

Et av våre funn er at mange barnehager har en praksis som er i strid med barnehagens rammeplan, nemlig at det i stor grad fokuseres på målbare ferdigheter hos enkeltbarn i stedet for at man dokumenterer hvordan *barnehagen* som sådan arbeider for å skape et godt læringsmiljø for barna. Vi ser også at det i liten grad reflekteres omkring etiske dilemmaer ved kartlegging og overføring av sensitive opplysninger om små barn til skolen. Man tar heller ikke i tilstrekkelig grad hensyn til foreldrenes rett til innflytelse i slike saker. Det kan se ut til at hensynet til styringsivrige byråkrater i kommunene ofte teller mer enn hensynet til barns liv her og nå. Dette er i så fall bekymringsfullt, særlig sett i lys av den store mangelen på barnehagefaglig kompetanse i kommunene.

Fra fagmiljøene er det kommet kraftig kritikk av at regjeringen signaliserer at den vil møte en faglig og etisk problematisk tendens med enda mer kartlegging. Jeg håper at Stortingets familie- og kulturkomité har satt seg inn i kva kritikken går ut på, og at dere som politikere er villige til å lytte til argumentene for å ikke støtte forslaget om å bruke dyrebare ressurser til å språkkartlegge alle treåringer.

Kartlegging er et blindspor hvis barnehagen skal "ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling"

I den nye formålsparagrafen for barnehagen heter det: "Barnehagen skal ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling."

Videre heter det: "Barnehagen skal møte barna med tillit og respekt, og anerkjenne barndommens egenverdi. Den skal bidra til trivsel og glede i lek og læring, og være et utfordrende og trygt sted for fellesskap og vennskap. Barnehagen skal fremme demokrati og likestilling og motarbeide alle former for diskriminering."

Med andre ord: Barnehagens mål handler om verdier som ikke uten videre kan omskrives i termer som evidens og effekt, utbytte og lønnsomhet. Problemet med testing og kartlegging er at man glemmer hva som er det egentlige formålet, og at testene i praksis overtar som styringsredskap, slik at den daglige praksisen styres mot mer eller mindre vilkårlige detaljmål. Fra USA og England er det grundig dokumentert at tester og kartlegginger er sterke virkemidler som lett blir styrende for det faglige innholdet.

Dette er en tendens vi også ser i norske barnehager. Mer kartlegging har ikke bidratt til å styrke barnehagen som læringsarena, men tvert i mot til å snevre inn barnehagens innhold. Det som har kommet mindre i fokus, er de områdene i barns liv og barns læring som ikke lar seg omdefinere til resultater på en kartleggingsprøve.

Gjennom arbeidet med "Alle teller mer" så vi blant annet at fagområdet "Etikk, religion og filosofi" er svært lite i fokus. Oppmerksomheten rettes i relativt liten grad mot barns lek. Det samme gjelder arbeidet med de yngste barna. Mens ettåringene fyller opp barnehagene, synes barnehagemyndighet i kommunene å være mest opptatt av å gjøre femåringene skoleklare.

Det som kanskje er mest bekymringsfullt, er at barnehagen som kulturarena er under press. Andelen barnehager som oppgir at de vektlegger fagområdet "Kunst, kultur og kreativitet" har gått betydelig ned de siste fire årene.

De estetiske fagområdene har alltid vært en bærebjelke i barnehagens pedagogikk. Hvis denne bjelken forsvinner, er det ikke bare et brudd med barnehagens egenart. Det er også en stor urett mot barna. For hvis barnehagen skal "anerkjenne barndommens egenverdi", er det helt avgjørende at det er rom for ulike uttrykksformer, ikke minst de estetiske uttrykkene.

At kunst og kultur nedprioriteres, rammer spesielt de mest utsatte barna, som for eksempel de minoritetsspråklige barna. For det er nå engang slik, at musikk og sang, tegning, maling og snekring gjør barn som ikke behersker norsk, likestilt med etnisk norske barn, på en helt annen måte enn kommunikasjon som kun baserer seg på verbalspråket.

Noe av det samme kan man si om leken – som rommer de mest avanserte formene for kommunikasjon mellom barn. Hvis målet er å få barn til å ta aktivt del i kommunikasjon med andre, er det avgjørende å støtte barns lekekompetanse og styrke barnehagen som lekearena.

Det ikke nytter ikke å si til de andre barna: "Nå må dere være greie å leke med Aisha, for hun kan ikke så mye norsk". Det som er nødvendig, er å støtte Aisha som lekekamerat, hente fram hennes ressurser – det hun kan som ingen andre kan – slik at hun bli en det er interessant å leke med. Dette er mye mer krevende enn å lære Aisha de ordene som kartleggingsverktøyene definerer som nødvendig for en fireåring å kunne, men det er mye mer avgjørende for å kunne innlemme Aisha i et demokratisk fellesskap der man har noe å snakke om.

Kartlegging er et blindspor hvis barnehagen skal fremme barns språkutvikling

Fagområdet "Kommunikasjon, språk og tekst" er det som prioriteres høyest i arbeidet med å implementere rammeplanen. Men våre funn – i arbeidet med "Alle teller mer" – kan tyde på at den omfattende bruken av kartlegging har ført til en innsnevring av hva språk i barnehagen handler om. Det som vektlegges, er først og fremst er det som lar seg kartlegge. Det vil si, det er mer fokus på formale sider ved barns språk – som uttale og ordforråd – enn på språk i bruk, altså kommunikasjon.

Det kan se ut som grunnholdningen er: "Først må du lære å snakke, så skal vi lytte til hva du har på hjertet."

I debatten om kartlegging kan man få inntrykk av at de fagmiljøene som er opptatt av språk, også er tilhengere av kartlegging. Dette bildet er langt fra entydig. Miljøer som utvikler kartleggings skjemaer, ønsker nok at disse skjemaene skal brukes på flest mulig. Men i flere tunge fagmiljøer, innenfor både pedagogikk og norskdidaktikk, er det mange som er kritiske til generell bruk av kartlegging. Og dette er nettopp fordi de har mye kunnskap om hvordan barn lærer språk.

Problemet med kartlegging er at man ignorerer vesentlige sider ved barns læring. Barns læring og kunnskap er grunnleggende kontekstuell, det vil si at den ikke kan løsrives fra sin sammenheng. Kartlegging forutsetter derimot at barns kunnskap kan trekkes ut av konteksten: Enten *kan* barnet et bestemt ord eller så kan barnet *ikke* dette ordet. Så enkelt er det ikke. Det er *konteksten* bestemmer om barnet kan eller ikke kan, om barnet kan forstå og gjøre seg forstått ved hjelp av verbalt språk.

Dette gjelder i og for seg alle sammenhenger der det kommuniseres. Men det gjelder spesielt for små barn, fordi de er relativt uerfarne språkbrukere.

Barn lærer å snakke ved å ta i bruk nye ord. Den feedback de får i den konkrete konteksten, forteller barnet om de bruker ordet riktig eller om de må prøve ut nye måter. Kommunikasjon handler alltid om en som snakker og en som lytter. Ved hjelp av den som lytter, kan også barn som ikke har verbalt språk, gjøre seg forstått. Men dette forutsetter at den som lytter kjenner barnet og er velvilling innstilt og prøver å forstå barnets lyder og kroppsspråk. En kartleggingsprøve er derimot såkalt *nøytral*: Den kjenner ikke barnet og har heller ikke noen innebygd evne til å lytte.

Min kollega Liv Gjems, førsteamanuensis ved Høgskolen i Vestfold, har nylig publisert resultater fra et stort forskningsprosjekt om hvordan barn lærer språk. Hennes studie viser flere eksempler på at barn som skårer dårlig på kartleggingsprøver, kan mye mer enn det som testen fanger opp.

Professor i pedagogikk ved Universitetet i Oslo Vibeke Grøver Aukrust er trolig den som har mest oversikt over internasjonal forskning på dette feltet. Hun sier klart at det som har betydning for hvor gode *lesere* barn blir (som 11-åring), ikke er den type ferdigheter som en kartleggingsprøve fanger opp. Det som har betydning, er at de får allsidige erfaringer med ulike språkbruksituasjoner. Det dreier seg altså om språk der det hører hjemme – i sin hverdagskontekst!

Kartlegging og overføring av sensitive opplysninger fra barnehage til skole går på akkord med hensynet til etikk og personvern

Et av problemene med kartlegging av enkeltbarn – og da særlig når opplysninger om barnet overføres til skolen – er at man ignorerer hensynet til etikk og personvern. Når det er snakk personopplysninger om voksne, er gjerne protestene sterke, det er lett å finne motargumenter, og man er rask med å bringe inn Datatilsynet. Det kan se ut til at små barn er langt mer ubeskyttet! Noe av det vi fant i arbeidet med ”Alle teller mer”, er at det er lite refleksjon omkring etikk og personvern i arbeidet med dokumentasjon.

I tillegg er det noen store etiske dilemmaer ved kartlegging som har å gjøre med voksnes enorme voksnes definisjonsmakt i forhold til små barn. En forutsetning for en kartleggingsprøve er at verken den som tester eller den som testes, stiller spørsmål ved premisset for testen. Det er verdt å minne om hvor prisgitt barn er i møte med voksnes makt. Voksnes definisjoner av hvem barn er, hvor de står og hva de kan, har en tendens til å bli stående som gyldige sannheter om barna når de formuleres som et målbart og tilsynelatende nøytralt resultat i en test.

Lære av andres feil eller gjøre alle erfaringer selv? Se til Danmark og Sverige – og til Island!

Det er grunn til å spørre: Kan vi lære noe av andres feil, eller må vi erfare alt selv?

I Danmark valgte en konservativ regjering å ignorere rådene fra fagmiljøene – og innføre språkvurdering av alle treåringer. Nå har den danske regjeringen lyttet – og gjort retrett. Det skal fra nå av være opp til pedagogene i barnehagen å vurdere hvilke barn som trenger spesiell oppfølging i sin språkutvikling.

I Sverige har det det siste tiåret vært en tendens til at barnehager fokuserer på definerte læringsmål og enkeltbarns ferdigheter. Skolverket (som tilsvarer vårt utdanningsdirektorat) har nå gått ut med klar melding om at denne praksisen er uønsket og i strid med *Läroplan for förskolan*. Det er virksomheten som skal vurderes, ikke det enkelte barn. I stedet for mer fag og mer skoleforberedelse har man innført ”Lek”, ”Skapande” og ”Helhet och allsidighet” som egne temaområder.

Det er også god grunn til å se til Island. På Island heter barnehage ”leikskola”. I dagens norske utdanningsdebatt ville ”lekeskole” nærmest være ensbetydende med ”liksomskole”, eller ”tulleskole”. Det interessante med Island er i og for seg ikke navnet, men kravet til kompetanse: For å lede det pedagogiske arbeidet i ”leikskolan”, må man ha fem års førskolelærerutdanning! Å vektlegge barns lek er med andre ord helt i tråd med å prioritere kvalitet i barnehagen.

Skal barnehagen bli et godt pedagogisk tilbud for barn mellom tolv måneder og seks år, er det helt nødvendig å sette eksplisitt fokus på barnehagen som leke- og omsorgsarena. Når vi vet noe om hvordan små barn lærer – og betydningen av trygge rammer og indre motivasjon – er det uheldig med en ensidig vektlegging av ”barnehagen som læringsarena”.

Hvilke premisene legges for barnehagepolitikken?

Å kartlegge alle barn og overføre skriftlig dokumentasjon av målbare ”resultater” på individnivå er en politisk ide som har liten støtte i fagmiljøene. Det er selvsagt ulike syn på testing og måling, og det er ikke noe problem å finne fagfolk som er villige til å ”svare” på regjeringens bestilling og utvikle kartleggings skjemaer til generell bruk. Men også blant de som ser testing som et gode, er det få som er tilhengere av at *alle* barn skal testes.

Når man leser stortingsmeldingen grundig og setter seg inn i dokumentene den bygger på (blant annet fordelingsutvalgets rapport), blir det tydelig at samfunnsøkonomiske kalkyler har fått legge sterke føringer. I den generelle teksten refereres det riktig nok hyppig til kilder som bygger på kunnskap barn, barndom og barns læring. Men når det kommer til de konkrete tiltakene som er foreslått, er det økonomenes argumenter som har fått størst gjennomslag. Dette er svært bekymringsfullt, fordi økonomenes påstander om hva som er god førskolepedagogikk ikke bygger på kunnskap, men på ren synsing. Gode barnehager er opplagt en ”lønnsom investering” (hvis man skal bruke den økonomiske terminologien). Det vil si at barnehagen har en positiv betydning ikke bare for barns liv her og nå, men også i et langsiktig perspektiv. At dette koster penger er også ubestridelig. Men vi står overfor et stort problem når fagpersoner som har sin ekspertise på områder der ting kan tallfestes i kroner og øre, også får legge premisser for *barnehagens innhold* og pedagogiske metoder.

Generell bruk av kartlegging i barnehagen er en *politisk ide* som har liten støtte i fagmiljøene. Jeg håper at Stortingets politikere ser det som et *politisk* viktig grep å la kunnskap om små barns læring og utvikling ligge til grunn når dere nå skal ta stilling til viktige spørsmål om våre barns framtid!